

Avoimen tieteen yhteydessä puhutaan useimmiten julkaisemisesta, mutta avoimuuden kenttään kuuluu muitakin osa-alueita, yhtenä niistä avoin arviointi. Kuten avoimessa julkaisemisessa myös avoimessa arvioinnissa on eri muotoja. Prosessi voi olla avoin esimerkiksi siten, että sekä arvioija että arvioitava toimivat omilla nimillään. Arvioijan nimi voi tulla myös lehden lukijoiden tietoon. Pidemmälle viedyssä mallissa lausunnot julkaistaan artikkelin yhteydessä – joko anonymisti tai arvioijan nimellä. On sellaisia-kin julkaisuja ja julkaisualustoja, joissa kuka tahansa voi ilmoittautua käsikirjoituksen refereeksi sen sijaan, että lehden toimitus valitsisi kaksi tai kolme asiantuntijaa, kuten nykyään useimmiten on tapana.

Suomessa avoin arviointi ei ole vielä laajasti käytössä. Siitä on kuitenkin juuri valmistumassa Suomen tiedekustantajien liiton selvitys. Selvityksen keskiössä on kysely, jossa Suomen tiedekentältä on kerätty näkemyksiä ja kokemuksia avoimesta arvioinnista.

Avoimessa arvioinnissa voi nähdä niin hyviä kuin huonoja puolia. Sen puoltajat uskovat, että avoimuus parantaa lausuntojen ja siten myös tieteen laatua. Lisäksi avoimuus tekisi arviointiprosesseista nykyistä läpinäkyvämpiä ja voisi auttaa erityisesti uraansa aloittelevia, kun muiden kirjoittamat lausunnot olisivat saatavilla opiksi ja malliksi. Avoin arviointi voisi myös avata mahdollisuuden aitoon dialogiin kirjoittajan ja arvioijan välillä, jolloin kirjoittaja voisi esimerkiksi esittää tarkentavia kysymyksiä saamistaan muutosehdotuksista. Refereen kannalta etuna olisi se, että tällä hetkellä usein näkymättömäksi jäävä arviointityö olisi helpompi huomioda esimerkiksi ammatillisen portfolion osana.

Arviointiprosessin avaamiseen liittyy kuitenkin myös kysymysmerkkejä. Avoimuuden seurauksena voi muodostua asetelmia, joissa arvioija ei uskalla antaa kritiikkiä, vaikka siihen olisi aihetta. Näin voi käydä esimerkiksi silloin, jos hän on vailla vakituista positiota ja pitää mahdollisena, että arvioinnin kohde voi tulevaisuudessa olla portinvartijan roolissa hänen urallaan. Vaikka avoimuus helpottaisikin refereetyön arviointia urapolun käännekohdissa, se ei silti välttämättä lisäisi arviointitehtävien houkuttelevuutta. Esimerkiksi paineet lausunnon tekstuaaliseen hiomiseen saattaisivat nostaa monella rimaa, jos tiedossa olisi, että lausunnon lukija voi olla periaatteessa kuka tahansa. Jos arvioijalla on jo omasta takaa paljon ohjaustyötä, myös ajatus siitä, ettei tehtävä olekaan välttämättä ohi vielä lausunnon valmistuttua, saattaa mietittyttää.

Virittäjä on tuskin ensimmäisten joukossa siirtymässä avoimeen arviointimalliin. Tähän suuntaan ei painosta ainakaan se, että lausuntojen laatu olisi yleisesti ottaen heikko. Päinvastoin Virittäjän käyttämät refereet suhtautuvat oman kokemukseni perusteella työhönsä erittäin paneutuneesti ja edistävät näin tärkeällä tavalla fennististä tutkimusta. Tämänkin numeron kolmen artikkelin takana on arvokasta asiantuntijatyötä, mistä kertoo niihin liitetty vertaisarviointitunnus.

HANNA LAPPALAINEN